

Hermann Gusztáv Mihály

**„Villa nostra olachalis”
(Egy hamis oklevél utóéletéről)**

Az 1301. szeptember 25-re keltezett, Vencel (László) király nevében kibocsátott, kései hamisítványnak bizonyult oklevél a múlt század harmincas éveitől kezdődően nem kis vitát idézett elő a magyar és román történetírásban; tekintélyes forráskiadványokban hitelesként közölt szövege, a rá való hivatkozások (olykor neves történészek munkáiban) a tévedések máig tartó láncreakcióját indították el és táplálják. Tartalma röviden a következő: az uralkodó Budán, „a király házában”, Ursus kenéz és Domonkos ajtónálló mester kérésére könnyít az Vduorhel-i székelyek között élő Oláh-falu (Villa Olachalis) lakóinak súlyos terhein, akik felett ettől kezdve az Vduord-i vár várnagyán kívül senki sem ítélkezhet, és nem követelhet tőlük szolgálatokat. Az ott lakó székelyeket felmenti a kenéz joghatósága alól, azonban ispánjuk zászlója alatti hadakozásra, illetve az Vduord-i várhoz történő gerendaszállításra kötelezi őket. Oláhfalú lakói mentesülnek továbbá az Vduord-i egyháznak járó képeken túli tizedek fizetésétől, valamint a „dicacio” (kapuadó) és az „ökörsütés” (a székelyek különleges, alkalmi adója) terhétől.¹

A „szerzőség” alapos gyanúja – több terhelő bizonyíték alapján – a szenvedélyes oklevélgyűjtő és -hamisító gróf Kemény Józsefre terelődött, akiről 1893-ban Tagányi Károly a következő, korántsem hízelgő sommás jellemrajzot közölte: „Míg élt, Erdély egész történelmének anyaga úgyszólván az ő monopóliuma volt. Kiváltságos helyzetének fölényét és biztonságát azonban nálánál senki jobban ki nem használta. A levéltárak ajtain kívül rekedt történetírók közt valóságos oraculum gyanánt tündökölt, de hiúsága, kielégíthetetlenül mindig új meg új himnuszokra szomjúhozott. Így történt aztán, hogy amikor igazi fölfedezései lassankint el-elfogyatkoztak, a maga

és mások ámitására hamis oklevelek gyártására adta magát. A tudós világ tovább ujjongott és senki sem gyanította, hogy tulajdonképpen egy csődbe került embernek hódol, aki hízelgőinek fapénzzel fizet.”² A valóság az, hogy a gróf különös szenvedélye – amint azt gr. Gyulai Lajos 1863. április 17-én kelt naplójegyzete is tanúsítja – igen korán, még történészi pályára lépése előtt kialakult: „Már gyerekkoromban – ő néhány évvel idősb volt nálam, de azért sokszor egybejöttünk – (...) mutatott nekem Kemény Szeppi – így nevezték – egy okmányt, melyet maga készített, a kéménybe dugott, felfüstölt és réginek adott ki.”³

Az oláhfalvi kiváltságlevél keletkezésének valószínű történetét Karácsonyi János próbálta rekonstruálni: „...Gróf Kemény József tanulmányainak elvégzése után 1827-ben 32 éves korában Nagyszébenben kincstári titkár lett és négy évig [valójában egészen 1835 márciusáig – HGM] ott lakván, a szász tudósokkal nagy barátságba elegyedett. Ott lakott és tanulgatott akkor báró Rosenfeld Czekelius Károly is, a régi oklevelek buzgó gyűjtője.” Neki mutatta be Kemény gróf a „művét”, egy másik, ugyanazon korszakra datált hamisítványával együtt, „úgy, mintha azok eredetijei Bécsben a császári titkos levéltárban lennének. (...) Rosenfeld természetesen örömmel kapott a régieknek vett iratokon és beiktatta azokat az ő oklevélgyűjteményébe.”⁴

De mi indíthatta Kemény grófot pontosan ennek a hamisítványnak a megszerkesztésére? Hiszen – mint Tagányi is megjegyezte – az ő célja „a maga privát, tudományos, vagy éppen nemzete dicsősége” volt.⁵ Az oláhfalviak kiváltságlevele pedig, mely a románokat igen korán, kevéssel erdélyi okleveles felbukkanásuk után mint a Székelyföld közepén (ahol később is gyéren fordulnak elő) meggyökeresedett népelemet mutatja be, nem mondhatni, hogy „nemzete dicsőségét” szolgálta volna. Ez, mint várható volt, a román történészeknek is feltűnt. Sabin Opreanu 1925-ben ekképpen érvelt az oklevél eredetisége mellett: „Kinek lett volna érdekében hamisítani ezt az okmányt, amelyből a székelyekre és magyarokra vonatkozóan csupa nekik nem tetsző dolgok derülnek ki?”⁶

Karácsonyi ezt az ellentmondást Kemény hivatali státusára utalva próbálta feloldani: „Gróf Kemény Józsefnek, mint kincstári titkárnak a székelyekkel szemben a fejedelmi jogokat kellett védenie. Az így felmerült vitában a székelyek joggal hivatkoztak arra, hogy 1562 előtt a székely földön a magyar királyok közvetlenül nem rendelkeztek, földeket nem adományoztak s várak fenntartásához a székelyek nem járultak. Gróf Kemény József, hogy alkalomadtán őket lefőzze, gyártott két XIV. századból kelt iratot.”⁷

A XIX. század elején valóban folytatódott, sőt 1796-tól, a székelyek hun származásának bizonyítékaként lobogtatott, ugyan csak hamis „csiki székely krónika” felbukkanásával új lendületet nyert az a XVIII. század hatvanas éveiben kibontakozó, a székely rendi nacionalizmus talaján álló mozgalom, melynek célja a középkori székely előjogok visszaperlése volt. Arról sem szabad azonban megfeledkezni, hogy mindez – különösképpen II. József korától kezdődően – a vármegyei nemesség rendi mozgalmával egy síkon, sőt mi több, velük összehangoltan zajlott. Éppen ezért nehezen elképzelhető, hogy Kemény József, aki 1834-től Alsó-Fehér megye követeként az erdélyi országgyűléseken a nemzeti ellenzék szószólója lett, rendhagyó hobbiját – akár fejedelmi hivatalnoki minőségében is – tudatosan használta volna ennek az irányzatnak a gáncsolására. Talán Tagányi jár közelebb az igazsághoz, midőn azt hangsúlyozza, hogy Kemény hamisítványainál nem kell kézzelfogható gyakorlati célokat keresni, ő „egyetlen kapavágásnyi földet se akar mástól elperelni”, hanem „a tudomány önzetlen munkása, s mániájának (...) egyetlen forrása a hiúság”. Hogy ténykedésének némely produktuma – akárcsak az itt tárgyalt koholmány – utólag balul sült el, az a jelek szerint őt nem érdekelte. „Nem ismerik önök a gyűjtő szenvedélyét – írja Tagányi –, hogy önmagát is megcsalni képes!”⁸

Kövessük hát a gróf Kemény József által valamikor 1827 és 1835 között elhajított bumeráng útját.

Az első felbukkanása 1838. január 23-án történt, a Kolozsváron megjelenő Nemzeti Társalkodó lapjain, melynek szerkesztői az

1838-as erdélyi római katolikus Schematismus egyik – mellesleg valós és megalapozott – állítását cáfolva hivatkoznak rá. Az egyik lábjegyzetből értesülünk arról is, hogy az oklevél „eredetije Bécsben, a cs[ászári] titkos házi levéltárban” van.⁹ Pozitív fejleménye a cikknek, hogy Fancsali Dániel (ezek szerint ő volt a Schematismus vitát kiváltó, a Telegdi Esperességre vonatkozó szócikkének szerzője), válaszolva a szerkesztők talán enyhén gúnyos, vagy egyszerűen csak tudálékos kihívására, visszatér a Schematismusban tárgyaltakra, történetírásunk nem csekély nyereségére a lap augusztusi számaiban (FD szignó alatt) részletesen kifejtvi elméletét a Telegdi Esperességről.¹⁰ Ismét kitér az oláhfalviak privilégiumlevelére, melyről – jóllehet csupán a Társalkodóban közölt rövid részletét ismerte – megállapítja, hogy „az esztendőnek számjában hiba csúszhatott”, azaz legalább kétszáz évvel keltezése után, a XVI. század elején írhatták. Kételyeit meg is indokolja: „Az akkori környülállásokhoz, Erdélynek szinte végső széléről az oláhfalviaknak Budára az új királyhoz el is jutni; az ország minden rendjeinek tövel hegygel egybezavart állapotjában dolgokat olyan előre látó okossággal, s kedvező szerencsével intézni, hogy célba vett ügyök eszközlése ne csak marokba ne szakadna, hanem a kívánt pontra egyből el is jutna, igen rövid idő.” Arra is rákérdez – miután részletesen ismerteti az 1301-ben „fennforgó” polgárháborús állapotokat –, hogy az oláhfalviak vajon „az új, az ifjú Vencel királynak az országba júliusban történt bevezetését, augusztus 27-én lett megkoronázását, a királyi székbe beültetését megtudhatták?” (Nem rossz a kérdés: ahhoz, hogy a koronázás híre Oláhfaluba érjen, az oláhfalviak pedig a háborútól pusztított országon át Budára menjenek, ott pedig bejussanak a királyhoz, nem egészen egy hónap állt rendelkezésre. És mindez „a postának nem létében”, hogy a hírközlési eszközök nemlétéről ne is beszéljünk!) Más kérdése: vajon tudhatták-e az oláhfalvi követek, hogy „a két koronás királyok közül melyik legyen az igazi és törvényes király...?” (Ne feledjük, hogy Erdély főurai nem voltak Vencel pártján.) Gyanúsnak találja továbbá a Knéz (kenéz) szót, melyet

szerinte a korabeli Erdélyben még nem használták a földesúri (szeniorialis) értelemben, és úgy véli, hogy akkor még a főajtónálló-mesteri tisztség a magyar királyi udvarban nem létezett. E két utóbbi (esetleg ma is vitatható) érvet a lap szerkesztői lábjegyzetben cáfolják, az előzőkkel viszont nem tudnak mit kezdeni.¹¹

1840-ben megjelenik az oklevél teljes szövege, Johann Karl Schuller kiadásában (a későbbi kiadások is ezt veszik alapul), aki a közlés forrásául a nagyszebeni Bruckenthal Múzeumban, a Rosenfeld gyűjteményben található másolatot jelölte meg.¹²

1846-ban Hilibi Gál László („Egy igazságkedvelő ns. hazafi” szignóval) Nagyenyeden egy könyvecskét jelentetett meg, Vizsgálódás az erdélyi kenézségekről; egyszersmind az erdélyi két oláh püspök igazolásául felelet *Trausch* és főképp *Schuller* cáfolatára címmel. Ennek elég hosszadalmas előtörténete van: 1834-ben Ioan Moga ortodox és Ioan de Leményi görög katolikus püspökök együttesen léptek fel a románok „negyedik nemzetként” való elismertetése érdekében, majd 1837-ben Moga az országgyűlés elé tárta a szászföldi románok sérelmeit és követeléseit. A követelések területi leszűkítése bevált taktikai húzásnak bizonyult: 1841-ben a két püspök az országgyűlés többségének támogatását és a magyar liberális sajtó szimpátiáját élvezve vihette újból a diéta elé a szászföldi románok ügyét. Hilibi Gál László írása tehát beilleszkedett a közhangulatba, az adott korban még az sem keltett egyöntetű felháborodást, hogy a román eredetkérdést a dáko-római kontinuitáselmélet alapállásából közelíti meg. Pillanatnyilag a liberális ellenzék elvben és gyakorlatban is veszélyesebbnek érezte a bécsi udvar által támogatott szász bürokratikus konzervativizmust, mint a feltörekvő románság követeléseit, melyek egyelőre sem jogszemléletét, sem ideológiáját nem sértették. Kemény József oklevél-hamisítványa tehát nem véletlenül Hilibi Gál László könyvében, és nem valamely román kiadványban kerülhetett első ízben a román nemzeti törekvések szolgálatába: „...példája az Erdélyben volt kenéziátusoknak – olvashatjuk a kiadvány második, a románoknak a szászok betelepülése előtti jogállását taglaló fejezetében –, hogy

ti. a székelység között is régi oláh telep létezett a szász betelepedés előtt, Oláhfalu a mint 1301-beli adománylevelekből megtetszik...”¹³

Természetesen a liberális ellenzék e kérdésbeni álláspontja nem volt egységes, és Hilibi Gál Lászlót sem túlzott szerénysége készítette arra, hogy írását névtelenül közölje. Könyvének cáfolata – németül, hogy az érintett szászok és pártfogóik is érthessék – még ugyanabban az évben nyomdafestéket látott, mégpedig gróf Kemény József tollából. Hivatalnokoskodása idején kialakult szász kapcsolatai miatt vállalkozott erre, avagy a hamisítványa rendelkezésének nem megfelelő felhasználása okán érzett lelkiismeret-furdalásból? – ezt ma már aligha lehetséges eldönteni. Kemény – Hilibi Gállal ellentétben – azt bizonygatja, hogy a románok kenézi intézményét nem a szászok tették tönkre, hanem ellenkezőleg, egy 1476-os oklevél tanúsága szerint a szászföldi kenézek hatalmaskodtak a szászok birtokán. Annak az állításnak az igazolására, hogy a román kenézek nemesi birtokon (és függőségben) élők, vagy pedig várak szolgálatában állók (de nem várjobbágyi – jobagiones castri –, hanem annál alacsonyabb, castrenses besorolású) személyek voltak, 1301-es keltezésű tulajdon koholmányát használja ütőkártyaként.¹⁴

Az oláhfalvi „kenézesség” nem maradt ki Kővári László 1859-ben kiadott Erdély történelméből sem, bár ő legalább megjegyzi, hogy a bizonyítékul szolgáló kútfő „kétség alá vonatott”, és utal Fancsalinak a Nemzeti Társalkodóban közölt tanulmányára.¹⁵

A Vencel-féle oklevél hitelességét – leszámítva Fancsali kifogásait, melyeket kevesen vettek komolyan – a múlt század történetírói általában nem vitatták. Orbán Balázs 1868-ban becses forrásként közli,¹⁶ akárcsak négy évvel később Szabó Károly, a Székely Oklevéltár első kötetében. Szabó – jegyzetben – lekezelő fölényességgel nyilatkozik Fancsaliról, akinek érvei szerinte „oly gyengék és tarthatatlanok”, hogy úgy véli, fölösleges „cáfolásukba ereszkedni”.¹⁷ Egy kevésbé ismert szerző, Szombathy Ignác dunántúli származású pedagógus és újságíró, 1874-ben Székelyudvarhelyen kiadott helytörténeti munkájában próbálta egyeztetni azt, amit

Kemény gróf koholmányából tudott azzal az általánosnak mondható véleménnyel, amely a román eredetkérdéssel kapcsolatban a magyar történetírás berkeiben kikristályosodott: „Oláhfalú nevét vette hajdani oláh lakosaitól, kiket az Árpádházból származott királyok azon célból telepítettek ide [kiemelés-HGM], hogy a fenyveserdőkből vágott épületfák szállításával és gyalog munkákkal Udvard várának szolgálatot tegyenek.”¹⁸

Némiképp kilóg a sorból Hunfalvy Pál, aki 1879-ben, majd 1880-ban, Fancsalira hivatkozva az oklevelet 1501-re datálja, amit a maga részéről még azzal támaszt alá, hogy „1291–1301 táján nem igen vala még oláh földmivelő (...); a kepe-fizetés pedig földmivelést teszen fel, amit az oklevél keltekor az oláhfalviak üznek.” Azt is fontosnak véli hangsúlyozni, hogy szerinte a Szabó Károly által közölt „...a predecessoribus nostris Hungariae regibus terra relicti et donati fuere...” helyett a „...terra derelicta donati fuerunt...” olvasat a helyes, aminek következtében a szövegrész ekképpen értelmezhető: „az előbbi királyok által elhagyott földdel adományoztattak meg”, azaz nem voltak őstelepések.¹⁹

Jakab Elek Udvarhely vármegye története című művében (ő az első négy részt írta; e munkáján 1893-tól 1897-ig bekövetkezett haláláig dolgozott) részletesen – az olvasmányosság kedvéért szabad fordításban – ismerteti az 1301-es keltezésű kiváltságlevél tartalmát, mely szerinte „az Udvarhelyszékről szóló legelső hiteles oklevél”. Következtetései, melyeket Udvarhelyszék kora középkori nevére, kezdeti történetére vonatkozóan ennek alapján megfogalmazott, nem egy kutatót tereltek holtvágányra. Futólag utal a „Fancsali Dániel székely író” által az oklevél hitelessége ellenében felsorolt érvekre, melyeket Szabó Károlyra hivatkozva cáfol. És bár méltán tartották nagy románbarátnak, előrelátóan – Szombathyhoz és Hunfalvyhoz hasonlóan – igyekszik ő is a jelek szerint szívéhez nőtt szöveget mintegy bebiztosítani az ellen, hogy a román kontinuitáselmélet támaszául szolgálhasson: „ez oklevél több helyéből az tetszik ki, hogy ott székelyek már az oláhok betelepülésekor laktak.”²⁰

Jellemző, hogy 1903-ban még a fiatal Lukinich Imre (akkoriban – akárcsak korábban Fancsali Dániel – Székelyudvarhelyen tanárkodott), a későbbi jeles pozitivistá történetíró is hitelt adott Kemény József hamisítványának, mely alapján az udvarhelyi várat Árpád-kori eredetű és a szolgálatára rendelt oláhfalviak által karbantartott erődítménynek mutatja be.²¹

Közben természetesen a román történetírás is felfedezte a tanításával megfelelő tálalásban igencsak szépen összezsengő szöveget, melyet 1864-ben I. S. Pușcariu annak igazolására mutat fel, hogy „a Székelyföldön több kenéziátusnak vagy villa olachalisnak nevezett román enklávé létezett, melyek megőrizték kezdeti szabadságukat, mint a villa nostra Olachalis in medio Siculorum nostrorum de Udvarhely [idézet az 1301-es oklevélből] (...) vagy, miután 1562–6-tól kezdve bevezették a Székelyföldön a jus regiumot, eljobbágyosodtak.”²²

Az is természetes, hogy Nicolae Densușianu, a múlt század legnagyobb román oklevéltárának egyik szerkesztője a forrás hitelessége körüli vitában (amennyiben Fancsali fölényes leintését vitának nevezhetjük) az ismeretlen paptanárral szemben az erdélyi történész-elitnek adott igazat, és a Hurmuzaki-féle gyűjteményben Kemény apokrif művét hitelesként közölte. A regesztában a település nevét Románfalura („Satulu românescu”) kozmetikázta, de becsületére válik, hogy – több korabeli magyar kollégájával ellentétben – Fancsali véleményét egyáltalán számba vette, és Szabó Károlyra hivatkozva cáfolta.²³ Ezt a közlést veszi alapul a szláv-román filológia megalapítójának tekintett Ioan Bogdan, aki 1903-ban megjelent, a román kenézekről szóló tanulmányában az Udvard várához tartozó „villa olachalis”-ról beszél (a helység magyar nevét tévesen Oláhteleként tünteti fel).²⁴ És szintén a Hurmuzaki-gyűjteményben szereplő forrásra utal a legnagyobb román történészként tisztelt Nicolae Iorga is, midőn 1905-ben kiadott német nyelvű munkájában azt állítja, hogy a Székelyföldön „1300 táján és a következő században, a régen adományként elnyert földeket birtokló egész román falvakat, de legalábbis román

csoportokat találunk, a magyarok érkezésekor az ország tele volt szórva 'villa olachalis' nevű településekkel."²⁵

1905-ben fordulat következik be az oklevél megítélésében: a középkori diplomatikában kiváltképpen jártas Karácsonyi János A székelyek eredete és Erdélybe való települése című munkájában kézzelfogható hamisítványnak nevezi, melynek szerzője „oly kései latinsággal (pedestri servitia, titulus iuris subsistibilis) él, minőt a XVIII. század előtt Magyarországon nem használtak”.²⁶ Véleményét fenntartja, és egyúttal szélesebb körben ismerteti az 1908-as Történelmi Tárból közzétett tanulmányában.²⁷ Karácsonyi állítását megerősítette 1915-ben Georg Müller nagyszzebeni levéltáros is.²⁸

A magyar és román történetírás ettől kezdve merőben különbözőképpen viszonyul a kérdéshez. Magyar részről az utolsó, aki az oláhfalviak hamis kiváltságlevelét történelmi szakkiadványban próbálja rehabilitálni – tudomásunk szerint – Szabó M. Aladár volt, 1916-ban. Ő beismerte ugyan, hogy „dr. Károlyi Árpád és dr. Szekfű Gyula urak szíves felvilágosítása szerint az oklevél nem is volt sohasem a Haus-Hof-und Staatsarchivumban”, de mégis autentikusnak véli, elsősorban egy ugyancsak Vencel (László) nevében, János krakkói püspök számára kibocsátott, az oláhfalviak kiváltságlevele után éppen egy nappal kelt és azzal „a formák tekintetében több hasonlóságot, sőt néha tökéletes egyezést” mutató adománylevélre hivatkozva. Ennek egyik érdekessége, hogy itt is szerepel Domonkos főajtónálló-mester (lásd fennebb Fancsali érvelését). A Szabó M. Aladár enyhén spekulatív verziójában az oláhfalviak kiváltságait szavatoló okmány úgy keletkezett, hogy a krakkói püspök követe a megbízójának kiállítandó adománylevél már kész fogalmazványával jelent meg a király előtt, ennek a formális részét másolják majd át a királyi kancellárián az oláhfalviak levelére.²⁹

Szabó M. Aladárhoz hasonló álláspontra helyezkedett a második világháború utánig a kérdésben megnyilatkozó román történetírók többsége is.

1915-ben, az erdélyi és magyarországi románok történetéről írt munkájában Iorga szinte szóról szóra megismétli korábbi állítását Ursus kenézzéről, aki 1301-ben „a régebbi királyoktól származó hagyományozások [datinilor] alapján igazgat egy román falut (villa olachalis)”.³⁰

Trianon után, de főleg 1924-től az ún. „kultúrzóna” létesítésétől kezdve az új román államhatalom előszeretettel igyekezett kisebbségellenes intézkedéseit történelmi érvekkel legitimálni. Történészek, geográfusok, sőt – a kor rossz emléké divatjának megfelelően – biológusok próbálták bizonyítani, hogy a Székelyföld népe valaha egészében román volt, de idővel elszékelyesedett-elmagyarosodott, mely folyamat az osztrák-magyar dualizmus korában tetőzött és fejeződött be. Következésképpen, a terület „vissza-románosítása” etikailag tökéletesen indokolt. Elméletük bizonyítása szempontjából kulcsfontosságúvá vált az oláhfalviak Vencel királynak tulajdonított kiváltságlevele, melynek hitelesként való kezeléséről a román politika szolgálatába szegődött „szakemberek” nehezen akartak lemondani.

Sabin Opreanu 1925-ben megjelent, már idézett broszúrájában közli „Ulászló [Vladislav] király” (így!) 1301-es oklevelének részletes regesztáját – mely tulajdonképpen a Jakab Elek féle szabad fordítás szabad fordítása –, majd rátér merész következtetéseinek megszövegezésére. Szerinte a székelyföldi királyi várakat románok kellett hogy gondozzák, „akik nagy számban élhettek a székelyek között”, mert a szabad jogállású székelyek erre nem voltak kötelezhetők. Ezek a románok még a székelyek letelepedése előtt itt „őslakók voltak, tulajdon birtokaikkal, saját kenézeikkel és jogaikkal”. Továbbá, „ami az oláhfalviakkal történt az történt, a többi udvarhelyszéki román faluban is [!], csak hogy ezek kenézei nem voltak oly bátrak mint Ursu [így!], aki embereinek panaszával a királyi udvarig ment, vagy ha el is jutottak oda, nem adtak nekik igazat, és ha igen, egyelőre nincsenek erről írásos bizonyítékaink”.³¹

Honnan ez a sok román falu Udvarhelyszéken? – kérdezhetné

bárki, aki valamelyest ismeri a vidék történetét, etnikai viszonyait. Opreanu erről is gondoskodik. Az 1333–34-es pápai tizedjegyzékben szereplő udvarhelyszéki (vagy annak vélt) falunévek sorából kiválaszt 14-et, melyek közül szerinte „legalább 10 ... cáfolhatatlanul román”. Az általa pontatlanul – esetenként mai román helyesírással! – átírt falunévek között még véletlenül sincs egyetlen román eredetű, „másszóval javarészt román lakosságú” sem.³² Az Oláhfaluhhoz hasonló „tisza román lakosságú falvak” szerinte kimaradtak a tizedjegyzékből, feltehetően „mert ezekben nem voltak katolikus plébániák”.³³ Ez után egy érdekes matematikai művelet következik: „Vegyünk ismét csupán tízet ebből az utóbbi kategóriából, és már 20 román többségű falunk van. Talán nem járunk messze az igazságtól, ha úgy véljük, hogy a XIV. században Udvarhely[szék] népességének legalább 40%-a román volt.” Ez a becslés – vélekedik tovább – „csak hozzávetőleges”, tehát könnyen meglehet, hogy román többségű lakossággal kell számolnunk.³⁴ Összegezve Opreanu elmefuttatását, adva van egy hamis oklevél és az általa említett falunév, szemben a pápai tizedjegyzék mintegy 40 udvarhelyszéki falujával, amiből ő kimutatja az illető területi egységben a román többséget, de minimálisan a 40%-ot. Mindehhez tegyük hozzá, hogy Opreanu nagyon jól ismerte a Vencel-féle oklevél hitelességét kétségbe vonó véleményeket.

Opreanu vádja, miszerint a magyar történetírás merő rosszindulatból minősíti hamisnak a vitatott szöveget, Karácsonyit arra készíti, hogy a kérdésre visszatérjen. Ő is felhossa a Fancsalinál szereplő kronológiai érveket („talán azt véli Opreanu úr, hogy már akkor volt telegráf, telefon s hírlapi szolgálat?”), rámutat arra, hogy Kemény igenis ismerhette és mintaként használhatta a krakkói püspöknek kiállított adománylevelet, hiszen ez már 1802-ben, majd 1804-ben megjelent nyomtatásban (ez a pontosítás inkább Szabó M. Aladárnak szól), és végül felsorolja a XIV. századi latinsággal összeférhetetlen kifejezéseket, melyeknek a Vencel-féle oklevél bőséges tárháza, és melyek „csak olyan férfiúnak jöhettek a tollára,

aki mint Kemény, Verbőczy Tripartitumát és Huszti András Jurisprudentiáját (megjelent 1742-ben Nagyenyeden) tanulta.”³⁵

1927-ben korábbi – kendőzetlenül propagandisztikus – írásának mintegy szintézisaként Opreanu terjedelmesebb dolgozatot tett közzé a Kolozsvári Egyetem Földrajztudományi Intézete kiadványában, mely az előbbieknél láthatóan alaposabb előtanulmányok nyomán született, de a források értelmezése, az adatok szűrése-válogatása ezúttal is ugyanazon kritériumok alapján történt. Karácsonyi kritikáját tudomásul veszi, de – különösebb indoklás nélkül – az oláhfalviak 1301-es keltezésű privilégiumlevelét változtatlanul hitelesként idézi.³⁶

1929-ben, ugyanazon Kolozsvári Földrajztudományi Intézet kiadvány sorozatában jelent meg Victor Meruțiu (később ő lesz az intézmény George Válsan örökébe lépő vezetője) munkája az erdélyi, máramarosi és bánsági vármegyékről. Ebben is szerepel Ursus oláhfalvi kenézsege, valamint idézetek az ominózus oklevélből, hivatkozással Pușcariu és Iorga már említett műveire.³⁷

A kultúrpolitikában – Angelescu közoktatásügyi miniszter titkáraként – aktív szerepet is vállaló George Popa-Lisseanu A székelyek és a románok elszékelyesítése című brosúrája – nyilván a propaganda kedvéért – 1936-ban magyarul is hozzáférhetővé vált dr. Kendy Sándor gyenge fordításában. Ebben olvashatjuk, hogy a Székelyföldön „két knézséget találunk, egyiket Vlahicánál [Oláhfalun], a másik Breckunál [Bereck].” A Vencel-féle oklevélre ő is utal, ám Opreanutól eltérően úgy vélekedik, hogy a kérdést fölösleges bolygatni, „mivel vannak némely magyar írók, kik (...) kétségessé teszik az autentikus bizonyságokat, jobban mondva kétségbe vonják a bizonyságok autentikus voltát, melyek ezen knézesekről [kenézekről] beszélnek.”³⁸ A szerző szerint tehát a románok elszékelyesítésének folyamata enélkül is könnyűszerrel vázolható.³⁹ Egyébként e történelmi remekműnek korántsem mondható írás nemzetközi propagandisztikus célból két francia kiadást is megért.

Miután a nemzeti propaganda a „visszarománosító” törekvések

mintegy erkölcsi alapjául mutatta fel Kemény József hamisítványát (nem egymagában, de jelentős súllyal), érthető, hogy a Lukinich Imre és Gáldi László gondozásában, Fekete Nagy Antal és Makkai László szerkesztésében megjelent, vitathatatlanul tudományos igényű okmánytár is foglalkozik a kérdéssel. Megtaláljuk benne a vitatott oklevél részletes francia nyelvű kivonatát, valamint szövegének aprólékos elemzését, amely bizonyítja, hogy a krakkói püspöknek kiállított, és Kemény által mintaként használt adománylevél szintén hamis. A szerzők kiemelik az oklevél-hamisító Kemény „szakértelmét”, aminek igazolására a lengyel terminológiában használatos „actum” kifejezés a magyar okleveles gyakorlatnak megfelelő „datum”-mal való helyettesítését hozzák fel példának.⁴⁰

Miután 1952-ben már az egyik legrangosabb és legtöbbet használt román forráskiadvány-sorozat is a hamis oklevelek listáján tünteti fel vitatott kútfőnket,⁴¹ a tudományos igényű román munkák szerzői általában lemondanak hitelesként való kezeléséről.

Akadnak azonban kivételek. Ștefan Pascu akadémikus például 1971-ben bizonyítékként idézi: jelzi ugyan, hogy „kétes hitelű”, de nem mondja egyértelműen hamisnak. Majd műve kilenc év múltán megjelenő folytatásában ismét felbukkan a település ősi voltát bizonyító 1301-es évszám, a villa Olachalis helységnévvel társítva, de ezúttal nem történik utalás a forrás kétes voltára.⁴² Hasonló logikát követ a Kolozsvári Állami Levéltár állagait ismertető, 1979-ben megjelent kiadványban az Udvarhelyszék levéltárát bemutató fejezet szerzője (Someșfălean Livia): „Udvarhelyszék egyik érdekes jellegzetessége az a román kenézség, melyet a királyi uradalomhoz tartozó két kiváltságos falu, Szentegyház Oláhfalu és Kápolnás Oláhfalu alkotott, melyeknek lakói – kezdetben valamennyien románok – a régi Udvard vára (...) szolgái voltak. Az első oklevél amely e területről beszél, még ha kérdéses is a hitelessége, változatlanul megőrizte jelentőségét.” (kiemelés-HGM). Ez után a Vencel-féle oklevél néhány soros rövid regesztája következik.⁴³

A Bukaresti Földrajztudományi Intézet és az RSZK Akadémiai Kiadója gondozásában 1976-ban megjelent, Hargita megyét bemu-

tató monográfia szerzői már fenntartás nélkül hivatkoznak sokat vitatott forrásunkra.⁴⁴ Majd 1984-ben újra felbukkan az 1301-es okiratban szereplő villa Olachalis egy, a romániai „Levéltárügyi Tudományos Bizottság 1983. november 3-i ülésén jóváhagyott”, az RSZK Állami Levéltárának Főigazgatósága által kiadott füzet lapjain.⁴⁵

Bár Karácsonyi a helyére tette Kemény József 1301-es keltezésű koholmányát, egyes újabb keletű magyar nyelven megjelenő ismeretterjesztő avagy turisztikai célokat szolgáló kiadványok is hitelesként továbbították az ebből származó adatokat a nagyközönség felé. Idézi például Gaali Zoltán nemrég reprintben is kiadott kétkötetes kompilációjában,⁴⁶ de bárcsak ez volna könyvének legsúlyosabb hibája. „1302-ben [!] az udvardi várhoz természetbeni gerendát és épületfát” szolgáltató szentegyházafalusiakról beszél egy 1941-ben, több szerző közreműködésével megjelent Székelyföldet ismertető munka,⁴⁷ majd 1973-ban Hargita megye útikönyvéből arról értesülünk, hogy Vlahica (ez lett a Szentkeresztbányával egyesített, és várossá avatott Szentegyház-Oláhfalu hivatalos magyar neve 1968-tól 1989 decemberéig) „okiratokban már 1301-ben szerepel Villa Olachalis néven”.⁴⁸ És végül Vduord vára kapcsán mint hiteles kútfőt említi „Vencel király 1301. szeptember 25-én kelt oklevelét” Kiss Gábor 1990-ben második kiadását megért könyve is.⁴⁹

Miután végigkövettük, hogyan születtek és dőltek meg elméletek, vagy izzott hevesebben egy amúgy is túlfűtött nemzeti mítosz egyetlen hamis oklevélnek köszönhetően, miközben a vele foglalkozó irodalom – a hitelességét cáfoló és védelmező állásfoglalások révén – lassan kötetet tesz ki, önkéntelenül adódik a kérdés: mi lehetett Kemény József megannyi koholmányra épült, kétes történetírói tündöklésének a titka? A jelenséget Mályusz Elemér próbálta magyarázni: „Nem a főúr tekintélye fojtotta a szót a kortársakba. Kemény tudós akadémikus volt, polémiában érvekkal próbált győzni, s hogy ez – egyes kivételektől eltekintve – sikerült is neki, azt kora fejletlen kritikai érzékének köszönhette. Amivel gazdagította

a múltat, az tetszett olvasóinak.”⁵⁰ Sajnos, mint láthattuk, ez nem csupán a kortársakra érvényes.

Jegyzetek

1. Az oklevél regesztáját legutóbb a Kristó Gyula szerkesztette *Anjou-kori oklevéltár* (Bp.-Szeged, 1990. I. 74.) közölte, figyelmeztetve ennek hamis voltára.
2. Tagányi Károly: *Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen*. H. stad, 1892. (ismertetés) In: Századok, 1893 (XXIII). 52.
3. Veress Endre: *Gróf Kemény József*. In: Erdélyi Tudományos Füzetek. 52 sz. Cluj-Kolozsvár, 1933. 7.
4. Karácsonyi János: *Sabin Opreanu a hamisító kelepccéjében*. In: Magyar Kisebbség, 1925 (IV). 220–221.
5. Tagányi Károly: i.m. 51.
6. Sabin Opreanu: *Terra Siculorum. Contribuțiuni privitoare la români din Ținutul Săcuilor*. Cluj, 1925. 15.
7. Karácsonyi János: i.m. 221.
8. Tagányi Károly: i.m. 51, 56.
9. *Kolozsvári Könyvsajtók munkálatai*. In: Nemzeti Társalkodó. 1838. I. félév. 30–32.
10. F D [Fancsali Dániel]: *A Thelegdi esperességről értekezés*. In: Nemzeti Társalkodó 1838. II. félév. 41-47; 49–51; 57–60.
11. F D : i.m. 57–60.
12. Johann Karl Schuller: *Umriss und kritische Studien zur Geschichte Siebenbürgens*. I. Urkundenbuch. Hermannstadt, 1840.
13. *Vizsgálódás az erdélyi kenézsegekről...* Nagyenyed, 1846. 30.
14. Kemény József: *Ueber die ehemaligen Knesen und Kenesiate der Wallachen in Siebenbürgen*. In: Magazin für Geschichte, Literatur und alle Denkwürdigkeiten Siebenbürgens. (szerk. Anton Kurz) II. 1846. 289–339.
15. Kővári László: *Erdély történelme*. I. Kv, 1859. 115.
16. Orbán Balázs: *A Székelyföld leírása*. Pest, 1868. 56–57.
17. *Székely Oklevéltár*. I. Szerk: Szabó Károly. Kv, 1872. 31–32.
18. Szombathy Ignác: *Udvarhelyszék és Udvarhely város rövid leírása földrajzi, statisztikai és történelmi tekintetben*. Székelyudvarhely, 1874. 35.
19. Hunfalvy Pál: *Bolla Márton és Éder Károly meg az oláh incolatus Erdélyben*. Harmadik közlemény. In: Századok, 1879 (XIII). 686–687. Vö. uő: *A Székelyek. Felelet a székelyek schyta–hun eredetűségére*. Bp., 1880. 50–51.
20. Jakab Elek – Szádeczky Lajos: *Udvarhely vármegye története*. Bp., 1901. 200–202.

21. Lukinich Imre: *Az udvarhelyi vár története*. In: Erdélyi Múzeum, 1903 (XX). 431.
22. I. S. Pușcariu: *Disertațiune despre împărțirea politică a Ardealului*. Sibiu, 1864. 32.
23. Eudoxiu de Hurmuzaki: *Documente privitoare la Istoria Românilor*. I. 1199–1345. București, 1887. 553.
24. Ioan Bogdan: *Scrieri alese*. București, 1968. 183.
25. Nicolae Iorga: *Istoria poporului românesc* (a német eredeti: *Geschichte des Rumanischen Volkes in Rahmen seiner Staatsbildungen*. Gotha, 1905. Románra fordította Otilia Teodoru Ionescu). București, 1985. 180.
26. Karácsonyi János: *A székelyek eredete és Erdélybe való települése*. Bp., 1905. 21–22.
27. Karácsonyi János: *Pótlások a hamis, hibás keltezésű és keltezetlen oklevelek jegyzékéhez*. In.: Történelmi Tár. 1908. (Új Folyam IX.) 30–31.
28. *Mitteilungen des Instituts für Oesterreichische Geschichtsforschung*. 1915. II. 403.
29. Szabó M. Aladár: *Vencel és Ottokár királyok oklevelei*. In: Turul. 1916. 32–42. A krakkói püspöknek kiállított adománylevel hitelességét illetően később szintén kételyek merültek fel (*Documenta historiam valachorum in Hungaria Illustrantia usque ad annum 1400 P. Christum*. Bp., 1941. 45–47.), az *Anjou-kori oklevéltár* (I. 75.) szerint azonban ez hiteles.
30. Nicolae Iorga: *Istoria românilor din Ardeal și Ungaria*. I. București, 1915. 76.
31. Sabin Opreanu: i.m. 5-9.
32. A 14 kiszemelt helységnév a következő (kiemelten az Opreanu által használt alak, zárójelben a tizedjegyzékben valójában szereplő formák és az előfordulás éve, az egyenlőségjel után a mai magyar elnevezés): *Buguz* (1333-Bugus, 1334-Buguz) = Bögöz, *Corund* (1333- 1334-Kurund) = Korond, *Canad* (1331, 1334-Kanad) = Kányád, *Lijeche* (1332-Leuche – azonossága az udvarhelyszéki Lövétevel nem valószínű) = Lövéte (?), *Gig* (ilyen falu nem létezett az egész telegdi esperességben!) = Gagy (?), *Tortha-Turda* (így!) (1333-Tortha, 1334-Tarka) = Tarcsafalva, *Farchad* és *Forcad* (1333-Vorkad, 1334-Farkad) = Farcád, *Daia* (1333-Dalya, 1334-Daya) = Székelydalya, *Dobov* (1333, 1334-Dobov) = Dobó, *Villa Carasun – Craciun* (1333-villa Karachni, 1334-villa Karasun) = Homoród-karácsonyfalva, *Potac* (1333-Potok) = Patakfalva, *Solumus-Șoimuș* (1333-Solumus) = Solymos, *Sacu* (a telegdi esperességben nincs hasonló elnevezés, csupán a tordai esperesség „Sakod”-ja jöhet számításba, de ennek Magyarzsákkal való azonosítása valószínűtlen) = Magyarzsákok (?).
33. Hasonló spekulációba bocsátkozott későbbben Ștefan Pascu: *Die Mittelalterlichen Dorfsiedlungen in Siebenbürgen (bis 1400)*. (In: *Nouvelles Études d'Histoire publiées à l'occasion du XI-e Congrès des Sciences Historiques* Stockholm, 1960) Bucarest, 1960. 135–148. Vö. uő: *Voievodatul Transilvaniei*. I. Cluj, 1971. 231-232.; im. II. Cluj-Napoca, 1979.

442.; illetve úó: *Mit jelent Erdély?* Bukarest, 1984. 60. Utóbbi művében elméletét a következőképpen sommázza: „A tizedjegyzék 950 parókiát jegyzett fel az egyházi tized fizetésére kötelezettek sorában, azaz ennyi faluban volt egyházközségük a katolikus lakosoknak, akik mellett ortodoxok is laktak. Csakhogy Erdélyben abban az időben majdnem 3000 település ismeretes, ami azt jelenti, hogy vagy 2000 helységben nem volt katolikus parókia, azaz nem laktak vagy nagyon kevesen laktak magyarok, szászok és székelyek, úgyhogy itt nem létesülhetett külön egyházközség, következésképpen tehát a 2000 helységben csak ortodoxok, azaz románok vagy szinte csak románok laktak. Ez pedig azt jelenti, hogy Erdély lakosságának több mint 65%-a ortodoxokból állott, azaz románokból és igen csekély számú ruténból, és alig 35%-ot tett ki a katolikusok (magyarok, székelyek és szászok) száma együttesen.” Ezen elmélet kritikáját Györffy György adta: „Ilyen módszerrel Lengyelország falvainak 60%-áról is azt lehetne állítani, hogy görögkeletiek laktak benne! A tévedés alapja: Pascu nem vette figyelembe, hogy a középkori plébániahálózat egy püspökségen belül az egész területet felölelte. Egy plébános alá általában több falu tartozott, de a falvakon kívül eső, szórt telepek is. Pascu a szokványos román felfogást követve ott is románokat tételez fel, ahol adat nincs rájuk, olykor még a későbbi századokban sem, nem veszi tudomásul az egykorú források vallomásait, s a később kialakult viszonyokat vetíti vissza a kora középkorba.” (Györffy György: *A pápai tizedlajstromok demográfiai értékelésének kérdéséhez*. In: Mályusz Elemér emlékkönyv. Szerk. H. Balázs Éva, Fügedi Erik és Maksay Ferenc. Bp., 1984. pp. 141-157.)

34. Sabin Opreanu: i.m. 11-13.
35. Karácsonyi János: *Sabin Opreanu a hamisító kelepccéjében*. In: Magyar Kisebbség, 1925 (IV). 222-223. A XIV. századi latinsággal összeférhetetlen kifejezések: „ligna et tigna: vix iam subministare”, „eatenus quotidie adurgeantur”, „lignis et tignentis pedestribusque serviciis castrensare soliti”, „libertate sua excidere”, „emcione seu alio iuris titulo subsistibili”, „sub vexillo omitum ipsorum connumerari et exercituore volumus”, „hoc tamen per expresum reservato”, „serviciisque opprimantur”.
36. Sabin Opreanu: *Ținutul Săcuilor. Contribuțiuni de geografie umană și de etnografie*. In: *Lucrările Institutului de Geografie al Universității din Cluj*. III. Al doilea memoriu. Cluj, 1927. 146.
37. V. Meruțiu: *Județele din Ardeal și din Maramureș până în Banat. Evoluția teritorială*. In: *Lucrările... V*. Cluj, 1929. 100.
38. G. Popa-Lisseanu: *A Székelyek és a Románok székelyesítése*. (Fordította dr. Kendy Sándor.) Bukarest, 1936. 41-42.
39. A székelyföldi románok történetét vizsgáló román történészek másik előszeretettel idézett forrása az az oklevél, melyre – a berecki kenézségre utalva – közvetve Popa-Lisseanu is hivatkozik. Bővebben foglalkozik vele

később Ștefan Pascu (*Voievodatul Transilvaniei*. III. Cluj-Napoca, 1986. 572.) és I. I. Russu (Românii și secuii. București, 1990. 217.). Egy 1426 december 26-i, brassói keltezésű oklevélről van szó, melyben Zsigmond király Bereckfalva „oláh falu” („villa Valachalis Bereczkfalva”) kenézének, Magyar Jánosnak („Joannes Kenesius dictus Magyar”) és Rádulynak, Bereckfalvi Czakó János fiának („Radul filius Czako de Bereczkfalva”) kérelmére Bereckfalvának Pelsőczy Péter székely ispán által adott szabadalmait megerősíti. E szabadalmak értelmében a falu lakói felett sem a királybíró, sem a szék bírója nem ítélkezhet, hanem ez a jog a kenézt illeti, a helység bíráival és a melléjük választott előkelő székelyekkel együtt. Továbbá engedélyezi, hogy Moldvából és Havaselvéről Bereckfalvára bárki szabadon költözhessen, és ezek fölött se legyen a királybírónak vagy a székbírónak büntető hatásköre, csupán az említett törvényszéknek. Cserében a kenéz és a helység az addigi szokás szerint Moldvában kémeket tartozik tartani. (*Székely Oklevéltár*. I. Szerk. Szabó Károly. Kolozsvár, 1872. 117-119.) Megjegyzendő azonban, hogy ezen oklevél hitelessége ugyancsak kétséges. Erre vonatkozóan lásd: Maria Holban: *Din cronica relațiilor româno-ungare în secolele XIII-XIV*. București, 1981. 215-216.; Benkő Elek: *Ion I. Russu: Românii și secuii* (ismertetés). Magyar Tudomány, 1991. 1399.

40. *Documenta historiam valachorum in Hungaria Illustrantia usque ad annum 1400 P. Christum*. Bp., 1941. 45-47.
41. *Documente privind istoria României, veacul XIV. Seria C. Transilvania*. I. B., 1952. 375.
42. Ștefan Pascu: *Voievodatul Transilvaniei*. I. Cluj, 1971. 114.; im. II. Cluj-Napoca, 1979. 468.
43. *Îndrumător în Arhivele Statului, Județul Cluj*. București, 1979. 268-269.
44. Ion Pișota, Silvia Iancu, Dragoș Buga: *Județul Harghita*. București, 1976. 12.
45. Liviu Boar: *Filiala Arhivelor Statului, Județul Harghita*. București, 1984. 6.
46. Gaali Zoltán: *A székely ősvárak története, mondája és legendája*. I. Bp., é.n. 48.
47. *Székelyföld. Írásban és képben*. Bp., 1941. 229.
48. *Hargita megye útikönyve*. Csíkszereda, 1973. 40.
49. Kiss Gábor: *Erdélyi várak, várkastélyok*. Bp., (1990). 202.
50. Mályusz Elemér: *Gróf Kemény József oklevél-hamisítványai*. In: *Levéltári Közlemények*. 1988. (LIX). 214.